

ENERJİ ŞARTI ANTLAŞMASI

Pınar Baklaci *, Esen Akıntürk**

ABSTRACT

The Energy Charter Treaty (ECT) was signed in Lisbon on 17 December 1994 and entered into force on 16 April 1998. In this paper the main features of the Energy Charter Treaty, which Turkey is party to; and dispute settlement procedures under the Treaty will be examined.

Keywords: Energy Charter Treaty, energy, investment, dispute settlement, arbitration.

ÖZET

Enerji Şartı Antlaşması 17 Aralık 1994 tarihinde Lizbon'da imzalanmış ve 16 Nisan 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin de taraf olduğu Enerji Şartı Antlaşmasının temel özellikleri ve Antlaşmaya göre yatırım uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin hükümler genel olarak incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Enerji Şartı Antlaşması, enerji, yatırım, uyuşmazlıkların çözümü, tahkim.

---

* *Yrd.Doç.Dr.*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Buca, İzmir, E-mail: pinar.karacan@deu.edu.tr

** *Araş.Gör.Dr.*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Buca, İzmir, E-mail: esen.akinturk@deu.edu.tr

ENERJİ ŞARTI ANTLAŞMASI

GİRİŞ

Enerji Şartı Antlaşması (*Energy Charter Treaty*) 17 Aralık 1994 tarihinde Lizbon'da imzalanmış ve 16 Nisan 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹. Enerji Şartı Antlaşması, enerji sektöründe uluslararası işbirliğini destekleyen çok taraflı ilk belge olarak uluslararası hukukta önemli bir yere sahiptir.

Enerji Şartı Antlaşmasına 51 devlet ve Avrupa Toplulukları taraftır. Antlaşmayı imzalayan taraflardan 5 tanesi dışında hepsi Antlaşmayı onaylamıştır². Antlaşmaya 19 devlet gözlemci statüsünde katılmıştır. Bunlar arasında örneğin, Amerika, Kanada, Çin, Suudi Arabistan, Venezuela, Tunus, İran, Birleşik Arap Emirlikleri bulunmaktadır. Gözlemci statüsünde katılan uluslararası örgütler arasında örneğin, Dünya Bankası (World Bank), Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization), Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN-Association of Southeast Asian Nations), Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency) bulunmaktadır³.

Türkiye, Antlaşmayı 17 Aralık 1994 tarihinde imzalamıştır. Avrupa Enerji Şartı Konferansı Nihâi Senedi, Enerji Şartı Antlaşması ve Ekini Teşkil Eden Kararlar ile Enerji Verimliliğine ve İlgili Çevresel Hususlara İlişkin Enerji Şartı Protokolünün Onaylanması 4519 sayılı Kanunla 6 Şubat 2000 tarihinde uygun bulunmuştur⁴.

Dünya ekonomisinin küreselleşmesi ve enerji sektörüne bağımlılığı, enerji projelerinin uzun dönemli olması ve yüksek sermaye yoğunluğu gerektirmesi, enerji alanında uluslararası işbirliğinde çok taraflı kurallara gereksinimi ortaya çıkarmıştır (Sussman, 2006). Uluslararası Enerji Ajansı tahminlerine göre 2003-2030 yılları arasında dünya enerji ihtiyacının

---

¹ Antlaşma ile birlikte imzalanan Enerji Verimliliğine ve İlgili Çevresel Hususlara İlişkin Enerji Şartı Protokolü de (*The Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects*) 16 Nisan 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

² Antlaşmayı imzalayan ve onaylayanların listesi için bkz. [http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Public_ratification_EC T.pdf](http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Public_ratification_EC_T.pdf). (İndirilme Tarihi: 12.03.2007).

³ Bkz. <http://www.encharter.org/index.php?id=61> (İndirilme Tarihi: 12.03.2007). Amerika, Enerji Şartı'nın gelişiminin ilk aşamalarından beri konuyla ilgilenmekle ve Avrupa Enerji Şartını imzalamakla birlikte Enerji Şartı Antlaşmasını imzalamamıştır.

⁴ 4519 sayılı Kanun, RG., 06.02.2000, S. 23956; 2000/786 sayılı Avrupa Enerji Şartı Konferansı Nihâi Senedi, Enerji Şartı Antlaşması ve Ekini Teşkil Eden Kararlar ile Enerji Verimliliğine ve İlgili Çevresel Hususlara İlişkin Enerji Şartı Protokolünün Onaylanması Hakkındaki Karar, RG., 12.07.2000, S. 24107, Mükerrer. Türkiye, 5 Nisan 2001 tarihinde onay belgesini depozitere tevdi etmiştir. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. RG., 12.07.2000, S. 24107, Mükerrer. Bu çalışmada yer verilen Enerji Şartı Antlaşmasının ilgili hükümleri Resmi Gazete'de yayımlanan Türkçe metinden alınmıştır.

Enerji Şartı Antlaşması

karşılanması için 16 trilyon dolarlık yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır (Chalker, 2006).

Enerji Şartı Antlaşmasının 2'nci maddesinde belirtildiği gibi "enerji alanında uzun dönemli işbirliğini teşvik etmek amacıyla hukuki çerçeve tesis edilmektedir". Antlaşmanın amacı başlığını taşıyan 2'nci maddeye göre:

"Bu Antlaşma, "Avrupa Enerji Şartının" amaçları ve prensipleri uyarınca, tamamlayıcılık ve karşılıklı faydalar prensibini baz alarak, enerji alanında uzun dönemli işbirliğinin teşvik edilmesi için hukuki bir çerçeve tesis etmektedir."

TARİHSEL GELİŞİMİ

Enerji Şartı Antlaşması, Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu (European Energy Charter Declaration) olarak da bilinen 1991 Enerji Şartı Deklarasyonu (The 1991 Energy Charter Declaration) temelinde gelişmiştir (Chalker, 2006; Bamberger, Linehan ve Waelde, 2000). 1991 tarihli Avrupa Enerji Şartı doğu-batı enerji işbirliğini sağlamayı amaçlayan politik bir niyet açıklaması olarak hazırlanmış iken, Enerji Şartı Antlaşması hukuki bağlayıcılığa sahip çok taraflı bir belgedir. Enerji Şartı, yatırım, transit ve ticaret alanlarında hukuki güvenliği sağlayarak doğu-batı arasında işbirliği tesis etmek üzere hazırlanmıştır. Antlaşma, özel olarak enerji sektöründeki ekonomik faaliyetlere uygulanmaktadır. Uluslararası enerji işbirliğinde çok taraflı hukuki yapıyı oluşturmaktadır.

Antlaşma yatırım ve ticaret ana sütunları üzerine kurulmuştur (Tucker, 1998). Enerji Şartı Antlaşmasında yer alan konular; yatırım, ticaret, transit, enerji verimliliği ve ilgili çevresel hususlar, uyumsuzlukların çözüm mekanizmaları olmak üzere beş başlık altında toplanmaktadır.

KURUMSAL YAPI

Enerji Şartı Konferansı

Enerji Şartının kurumsal yapısı incelendiğinde yürütme ve karar alma organı, hükümetlerarası bir örgüt olan Enerji Şartı Konferansıdır⁵. Antlaşmayı imzalayan ve Antlaşmaya katılan tüm devletler Konferansın üyesidir. Enerji Şartı Konferansı, her bir antlaşma tarafının birer temsilcisinden oluşmaktadır (madde 34/1).

Konferans, Antlaşma tarafları arasında enerji işbirliğini etkileyen önemli konuları, Enerji Şartı Antlaşmasının ve Enerji Verimliliğine ve İlgili Çevresel Hususlara İlişkin Protokolün uygulanmasının incelenmesini, enerji konuları ile ilgili yeni projeleri ve belgeleri görüşmektedir.

---

⁵ Enerji Şartı Konferansına ilişkin bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 34.

Pınar Baklaci ve Esen Akıntürk

Konferans ayrıca, Antlaşmada yapılacak değişikliklere⁶ ve yeni üye kabulüne karar vermektedir. Konferansın görüşmeleri Brüksel'de yapılmaktadır. Enerji Şartı Konferansının yatırım, ticaret, transit, enerji verimliliği alt grupları bulunmaktadır.

Sekreteryaya

Enerji Şartı Antlaşmasının ve Protokolünün uygulanmasını denetleyen, konferansın ve alt grupların toplantılarını düzenleyen ve yöneten, üye olmayan devlet ve diğer ilgili uluslararası örgüt ve kuruluşlarla ilişkilerin geliştirilmesinde Enerji Şartı Konferansını temsil eden, uyuşmazlık çözüm usullerini yürüten veya kolaylaştıran bir "Enerji Şartı Sekreteryası" bulunmaktadır⁷.

Enerji Şartı Antlaşmasında uyuşmazlıkların çözüm usullerinde Enerji Şartı Sekreteryasının rolü bulunmaktadır. Örneğin, transit uyuşmazlıklarında uzlaştırma yolunda Genel Sekreter, bildirim almakta ve uzlaştırıcı atamaktadır (madde 7/7). Enerji Şartı Sekreteryasına Genel Sekreter başkanlık etmektedir (Demir, 2003; "The Energy Charter Treaty", 2004).

ENERJİ ŞARTI ANTLAŞMASININ KAPSAMI

Enerji Şartı Antlaşması sekiz bölüme ayrılmakta ve elli maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde tanımlar ve amaç, ikinci bölümde ticaret, üçüncü bölümde yatırımların desteklenmesi ve korunması, dördüncü bölümde çeşitli hükümler, beşinci bölümde uyuşmazlık çözümü, altıncı bölümde geçiş aşaması hükümleri, yedinci bölümde antlaşmanın yapısı ve kurumlar, sekizinci bölümde son hükümler düzenlenmektedir. Antlaşmanın çok sayıda eki bulunmaktadır.

Enerji Şartı Antlaşmasının ticaret ile ilgili hükümlerinde (madde 29 ve ilgili hükümler) 24 Nisan 1998 tarihinde değişiklik yapılmıştır⁸. Enerji Şartı Antlaşmasının GATT ile ilgili hükümleri Dünya Ticaret Örgütü olarak değiştirilmiştir. Antlaşmanın ticaret ile ilgili hükümleri Dünya Ticaret Örgütü kuralları ve uygulamaları ile aynı çizgiye getirilmiştir ("The Energy Charter Treaty", 2004). Antlaşmanın ticaret rejimi ile ilgili hükümlerinde yapılan değişiklik Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmayan taraflar bakımından önem taşımaktadır. Böylelikle, Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmayan devletlere, enerji materyalleri, ürünleri ve ekipmanları ticaretinde

⁶ Antlaşmaya ilişkin değişiklik metninin kabul edilebilmesi için oybirliği gerekmekte ve değişiklik tarafların 3/4'ünün onayı ile yürürlüğe girmektedir. Bkz. madde 36/1-a ve 42/4.

⁷ Enerji Şartı Sekreteryasına ilişkin bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 35.

⁸ Değişikliği onaylayan devletlerin listesi için bkz. http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Public_ratification_TA.pdf (İndirilme Tarihi: 12.03.2007).

Enerji Şartı Antlaşması

uygulanan kurallar aracılığıyla Dünya Ticaret Örgütü ilke ve uygulamaları tanıtılmaktadır ("The Energy Charter Treaty", 2004).

Antlaşma, aşağıda tartışılacağı üzere ayrımcılık yapmama ve şeffaflık ilkelerine dayalı açık ve rekabetçi bir uluslararası enerji piyasasını desteklemektedir.

Enerji Materyalleri

Antlaşma kapsamına giren enerji materyalleri ve ürünleri Antlaşmanın EM ekinde sayılmıştır⁹. Nükleer enerji, kömür, doğal gaz, petrol, petrol ürünleri, elektrik enerjisi ve diğer enerji kaynakları bu grup içerisinde değerlendirilmektedir.

Enerji Sektöründe Ekonomik Aktivite

"Enerji Sektöründe Ekonomik Aktivite (Economic Activity in the Energy Sector)"; Ek NI'de yer alanlar dışındaki enerji maddeleri ve ürünlerinin arama, çıkarma, rafinaj, üretim, depolama, kara taşımacılığı, iletim, dağıtım, ticaret, pazarlama veya satışına, ya da çokkatlı konut alanlarına ısı dağıtımına ilişkin ekonomik faaliyeti ifade etmektedir (madde 1/5)¹⁰.

---

⁹ Bu Antlaşma bakımından enerji materyalleri ve ürünleri (energy materials and products), Gümrük İşbirliği Konseyi Harmonize Sistemi ve Avrupa Toplulukları Kombine Terminolojisi bazında, Ek EM'de yer alan maddeleri ifade etmektedir (madde 1/4). 1998 yılında Antlaşmanın bu maddesinde yer alan "Gümrük İşbirliği Konseyi Harmonize Sistemi" ifadesi, "Dünya Gümrük Örgütü Harmonize Sistemi" şeklinde değiştirilmiş ve enerji materyalleri ve ürünlerinin "Ek EM I ve EM II'de" yer alan maddeleri ifade ettiği belirtilmiştir.

¹⁰ Enerji sektöründeki ekonomik aktivitelere ilişkin açıklamalara "Avrupa Enerji Şartı Konferansı Nihai Senedi" IV/2-b'de yer verilmiştir. Sözü edilen metinde enerji sektöründeki ekonomik aktiviteler şu şekilde sıralanmaktadır:

- i.petrol, doğal gaz, kömür ve uranyum gibi enerji hammaddelerinin, prospeksiyonu, aranması ve çıkarılması,
- ii.rüzgar ve diğer kaynaklar da dahil, yenilenebilir enerji kaynaklarıyla çalışan güç üretim birimlerinin inşası ve çalıştırılması,
- iii.enerji materyalleri ve ürünlerinin, karayolu ile nakliyesi, dağıtımı ve arzı örneğin, boru hatları, dağıtım şebekeleri, demiryolu ile nakliye ve petrol, gaz ve sulu kömürün boru hatlarıyla nakli ya da bunların inşası,
- iv.termik santral, nükleer santral gibi enerji birimlerinden çıkan atıkların uzaklaştırılması ve atılması,
- v.petrol kuyuları, petrol rafinerileri ve güç üretim tesisleri gibi enerji ile ilgili birimlerin işletme dışı bırakılması,
- vi.enerji maddeleri ve ürünlerinin pazarlanması, satışı ve ticareti, örneğin benzinin perakende satışı,
- vii.enerji verimliliğini artırmayı amaçlayan, yukarıda belirtilmiş faaliyetlerle ilgili araştırma, danışmanlık, planlama, işletme ve dizayn çalışmaları."

Yatırım

Enerji Şartı Antlaşması madde 1/6'da Antlaşma kapsamında "yatırım (investment)" tanımlanmaktadır:

"Yatırım, bir yatırımcı tarafından doğrudan veya dolaylı olarak sahip olunan ya da kontrol edilen her türlü varlığı ifade etmektedir ve aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

- a. aynı ve aynı olmayan, taşınır ve taşınmaz servetler ve ipotek, haciz ve teminatlar gibi her türlü mülkiyet hakkı;
- b. bir firma veya teşebbüs, ya da bir firma veya teşebbüsteki hisse senetleri, tahviller veya diğer iştirak şekilleri ve bonolar ve bir firma veya teşebbüsün borçları;
- c. bir ekonomik değere sahip olan ve bir Yatırıma ilişkin olarak yapılan kontrat ile ilgili olan para ve hizmet performansı talepleri;
- d. Fikri mülkiyet;
- e. Kazanç(returns)¹¹
- f. Yasalarla, kontratlarla veya Enerji Sektöründeki herhangi bir Ekonomik Aktivite girişimine ilişkin kanunlara uygun olarak verilen ruhsat ve izin belgelerine binaen tevcih edilen haklar."

Yabancı yatırımlara ilişkin olarak Antlaşmanın getirdiği rejimin özelliği ön-yatırım (pre-investment) ve yatırım sonrası (post-investment) arasında bir ayırım yapmasıdır. Başka bir deyişle, Enerji Şartı Antlaşmasında, mevcut yatırımlara uygulanan muamele ile yatırım öncesi (ön-yatırım) veya kuruluş aşamasındaki yatırımlara uygulanan muamele arasında bir ayırma gidilmekte ve Antlaşma, mevcut yatırımlara ilişkin yükümlülükler getirmektedir (Tucker, 1998). Taraflar mevcut yatırıma ilişkin diğer tarafların yatırımcılarına ulusal muamele veya en çok gözetilen ulus kaydından hangisi daha lehe ise onu sağlayacaktır. Yatırımların yapılması sırasında ise bu şekilde muameleye çaba göstermekle yükümlü bulunmaktadır (Chalker, 2006).

Yatırımcı

Antlaşma tarafı açısından "Yatırımcı (investor)" madde 1/7-a'da:
"i. Söz konusu Antlaşma Tarafında uygulanmakta olan kanunlarla uyumlu olarak o ülkede sürekli ikamet eden veya o ülkenin vatandaşı veya uyruğuna sahip olan gerçek kişiyi;

---

¹¹ "Ödeme şekline bağlı olmaksızın, kar, kar payı, faiz geliri, sermaye kazançları, telif ücretleri, yönetim, teknik yardım ve diğer ücret ve ödeme türleri dahil, bir yatırımdan elde edilen veya bir yatırıma ilişkin miktarı ifade etmektedir" (madde 1/9).

Enerji Şartı Antlaşması

ii.Söz konusu Antlaşma Tarafında uygulanmakta olan kanunlarla uyumlu olarak örgütlenen bir firma ya da organizasyonu ifade etmektedir.”

Transit

Transit serbestisi 7'nci maddede düzenlenmektedir. Enerji materyallerinin ve ürünlerinin nakli açısından söz konusu olmaktadır. Antlaşma madde 7/10'a göre Transit:

“i.Herhangi birinin Antlaşma Tarafı olması kaydıyla, başka bir ülkeden çıkan ve üçüncü bir ülkeye giden enerji materyalleri ve ürünlerinin, Antlaşma Tarafı bir ülkenin Alanı vasıtasıyla veya yükleme/boşaltma için alanındaki liman tesislerine veya tesislerinden taşınması; veya
ii.Bir Antlaşma Tarafının alanından çıkan ve yine aynı Antlaşma Tarafının Alanına giden enerji materyalleri ve ürünlerinin, Antlaşmaya Taraf bir ülkenin Alanından taşınması (ilgili Antlaşma Taraflarının aksi yönde karar vererek, Ek N'de ortak olarak yer almamaları şartı ile)” anlamına gelmektedir.

Uyuşmazlık Çözümü

Antlaşmanın uyuşmazlık çözümüne ilişkin hükümleri (madde 26-28), antlaşmaya taraf devletler arasındaki ve yatırımcı-devlet arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü içermektedir. Sistem diğer yatırım antlaşmaları ile geliştirilen modeller üzerine inşa edilmiştir. Antlaşmada düzenlenen konulardaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kapsamlı bir sistem getirilmektedir. Bunlar; yatırım uyuşmazlıklarında yatırımcı-devlet arasındaki tahkim, rekabet ve çevre konuları hariç antlaşmanın uygulanması veya yorumuna ilişkin olarak devletler arasındaki tahkimdir. Uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin maddeler aşağıda daha detaylı incelenecektir.

ENERJİ ŞARTI ANTLAŞMASININ TEMELLERİ

Enerji Şartı Antlaşması açıkça yükümlülükler listesi içermemektedir. Ulusal muamele, adil ve eşit muamele, devamlı korunma ve güvenlik, ahde vefa, uluslararası hukuktan daha az elverişli olmayacak şekilde koruma Antlaşma madde 10/1'de yer almaktadır (Wälde, 2004).

Enerji Şartı Antlaşması, enerji ile ilgili geniş bir alanı kapsamakla ve enerji sektörüyle sınırlı olarak yatırım, ticaret, transit, rekabet, çevre, sermaye piyasalarına erişim, teknoloji transferi konularında düzenlemeler getirmekle birlikte, temel hükümleri enerji yatırımları, ticaret ve transiti düzenleyen hükümler olarak görülmektedir (Bamberger vd., 2000).

Pınar Baklaci ve Esen Akıntürk

Enerji Şartı Antlaşmasının üçüncü bölümü yatırımların teşviki ve korunması ile ilgilidir. Antlaşmanın yatırıma ilişkin hükümleri üye devlette yabancı yatırımı teşvik etmek ve korumayı amaçlamaktadır. Yabancı yatırımcıya ev sahibi ülkedeki yatırımlarına ilişkin olarak çeşitli haklar verilmektedir.

Her antlaşma tarafı, Antlaşmanın üçüncü bölümünde yer alan avantajların, Antlaşmanın 17'nci maddesinde belirtilen kuruluş ve yatırımlara uygulanmasını reddetme hakkı saklı tutar¹².

Ayrıca, Enerji Şartı Antlaşması değerlendirilirken Antlaşmanın diğer anlaşmalarla ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Enerji Şartı Antlaşması madde 16'ya göre:

"İki veya daha fazla Anlaşma Tarafının daha önceden veya sonradan, bu Anlaşmanın 3'üncü ve 5'inci Bölümlerini ilgilendiren bir uluslararası anlaşmaya dahil olmaları durumunda;

1. Bu Anlaşmanın 3'üncü veya 5'inci Bölümlerinde yer alan hiç bir hüküm, diğer anlaşma şartlarından veya söz konusu anlaşma kapsamında yer alan uyumsuzlukların çözümüne ilişkin herhangi bir haktan daha eksik biçimde yorumlanmayacaktır.

2. Diğer Anlaşma şartları kapsamında yer alan hiç bir hüküm, bu Anlaşmanın 3'üncü veya 5'inci Bölümlerinde yer alan şartlardan veya bu Anlaşma kapsamındaki uyumsuzlukların çözümüne ilişkin herhangi bir haktan daha eksik biçimde yorumlanmayacaktır.

Hangi hüküm Yatırımcı veya Yatırım açısından daha avantajlı ise o hüküm uygulanacaktır."

Enerji Şartı Antlaşmasına hakim olan ilkeler şu şekilde sayılmaktadır: Ulusal muamele (*national treatment*) veya en çok gözetilen ulus kaydına (*most favoured nation treatment*) dayanarak yabancı enerji yatırımlarını korumak ve teşvik etmek; Dünya Ticaret Örgütü kurallarına dayalı olarak, enerji materyalleri, ürünleri ve enerji ile ilgili ekipmanların ticaretini serbestleştirmek; boru hatları ve şebekeler aracılığıyla enerji naklini serbestleştirmek; enerji verimliliğini sağlayarak enerji döngüsünün çevreye verdiği olumsuz etkileri azaltmak; devletlerarası veya yatırımcı-devlet uyumsuzluklarını çözüm mekanizmaları getirmek ("The Energy Charter Treaty", 2004).

Ayırım Yapmama

Antlaşma yatırımcıya, ayrımcılık yapılmamasını, ulusal muamele veya en çok gözetilen ulus kaydının uygulanmasını, kamulaştırma veya diğer uğranılan zararlarda tazminat ödenmesini, serbest sermaye

¹² Bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 17.

Enerji Şartı Antlaşması

transferini, Dünya Ticaret Örgütü kurallarına dayalı enerji, enerji ürünleri ve enerjiyle ilgili araçların ticaretini, enerji transit özgürlüğünü, enerji verimliliğinin artırılmasını, uluslararası uyuşmazlıkların çözümü olarak yatırımcı-devlet ve devletler arası tahkimi, hukuki belirliliğin geliştirilmesini sağlamaktadır ("The Energy Charter Treaty", 2002).

Antlaşmanın ana özellikleri incelendiğinde, enerji yatırımlarında güvenliğin sağlanmasında (madde 10) ayrımcılık yapmama ana ilkedir. Antlaşma ayırım yapmama ilkesine dayalı olarak yabancı enerji yatırımlarının korunmasını sağlamaktadır. Ev sahibi üye devlette kurulan yatırımlar "en çok gözetilen ulus kaydı" veya "ulusal muamele" ilkesine hak kazanmaktadır. Bu Antlaşmaya taraf devlet, enerji sektöründe yatırım yapmak isteyen Antlaşmaya taraf diğer devletlerin vatandaşları veya tüzel kişilerine, ulusal muamele veya en çok gözetilen ulus kaydından hangisi daha lehe ise ona göre muamelede bulunma yükümlülüğü altına girmektedir ("The Energy Charter Treaty", 2004). Antlaşmada en çok gözetilen ulus kaydına ve ulusal muameleyle 10'uncu maddede yer verilmektedir. Taraflar mevcut yatırımlara ilişkin, diğer tarafların yatırımcılarına ulusal muamele veya en çok gözetilen ulus kaydından hangisi lehe ise onu sağlayacaklardır¹³. Yabancı yatırımcıya ulusal muamele uygulanması, ev sahibi devletin yatırımcıya kendi yatırımcılarına (yerli yatırımcıya) davrandığı şekilde davranmasını ifade eder. Yabancı yatırımcıya en çok gözetilen ulus kaydının tanınması halinde, ev sahibi devletin en iyi muameleyi uyguladığı devlet yatırımcısına uygulanan aynı muamele uygulanır.

Devletlerin Egemenliği İlkesi

Enerji Şartı Antlaşması tarafları, enerji kaynakları üzerinde devlet egemenliğini ve egemenlik haklarını tanımaktadır. Antlaşma, enerji kaynaklarının araştırılması ve geliştirilmesinde çevre ve güvenliğe ait hususların düzenlenmesi hakkını devlete tanımaktadır¹⁴. Üye devletler egemenlik haklarını Antlaşmadaki yükümlülüklerine uygun olarak kullanarak ulusal enerji politikalarını yürütmekte ve ulusal kaynaklarını araştırmakta serbesttir ("The Energy Charter Treaty", 2002). Üye devletler ulusal enerji kaynaklarının mülkiyetine ilişkin sistemi belirlemede serbesttir. Antlaşma, hangi coğrafi bölgelerde araştırma yapılacağı ve enerji kaynaklarının geliştirileceği konusunda karar vermede üye devletlerin egemenlik haklarını teyit etmektedir.

Antlaşma genel olarak ulusal enerji piyasasının ve enerji kurumlarının hukuki yapısına ilişkin konulara dokunmamaktadır. Antlaşma aynı zamanda, ulusal güvenliğin korunması veya diğer haklı nedenlerle

---

¹³ Bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 10/7.

¹⁴ Bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 18.

üye devletlerin uygun önlemler almalarına imkan vermektedir.¹⁵ ("The Energy Charter Treaty", 2002).

Kayıpların Telafi Edilmesi

Enerji Şartı Antlaşması madde 12/1'e göre:

"Madde 13'e ilişkin uygulamalar dışında, herhangi bir Anlaşma tarafının Yatırımcısının diğer bir Anlaşma Tarafının Alanındaki herhangi bir Yatırımcının, savaş veya diğer silahlı çatışma, ulusal seferberlik durumu, sivil başkaldırı veya diğer benzer durumlar nedeniyle kayba uğraması durumunda, kayba uğrayan Anlaşma Tarafına, diğer Anlaşma Tarafınca, tazmin (restitution), tekeffül (indemnification), telafi etme (compensation) veya diğer uyuşmazlık çözümü mekanizmaları açısından, ilgili Anlaşma Tarafının diğer bir Yatırımcıya (kendi Yatırımcıları, diğer bir Anlaşma Tarafının Yatırımcıları veya herhangi bir üçüncü ülkenin Yatırımcıları) sağladığı imkanların en uygun olanı şeklinde "Uygulama" prosedürü sağlayacaktır."

Kamulaştırma

Antlaşma madde 13/1'e göre:

"Bir Anlaşma Tarafının Yatırımcılarının diğer bir Anlaşma Tarafının Alanındaki Yatırımları;
a.kamu menfaatine dönük bir amaç için;
b.ayırım gözetmeksizin;
c.tamamen kanuna uygun olarak gerçekleştirilerek;
d.zamanında, yeterli ve etkin kompensasyon ödemesi yapılacaktır;
durumları haricinde devletleştirilmeyecek, kamulaştırılmayacak veya devletleştirme veya kamulaştırmaya eş etkili önlem veya önlemlere (bundan böyle "Kamulaştırma-Expropriation" olarak anılacaktır) maruz kalmayacaktır..."

ENERJİ ŞARTI ANTLAŞMASINA GÖRE UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

Yatırım uyuşmazlıklarının çözümü konusunda devletlerce çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Yabancı yatırımcılar hukuki uyuşmazlıkların adil ve çabuk bir biçimde çözümlenebileceği etkili uyuşmazlık çözüm yöntemlerini tercih etmektedirler (Yılmaz, 2004).

---

¹⁵ Bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 24.

Enerji Şartı Antlaşması

Enerji Şartı Antlaşmasında yer alan uyuşmazlık çözüm yöntemi ile iki taraflı yatırım antlaşmalarındaki uyuşmazlık çözüm yöntemi arasında benzerlik bulunmaktadır (Yılmaz, 2004).

Enerji Şartı Antlaşmasının beşinci bölümü, uyuşmazlık çözümüne ilişkin hükümleri düzenlemekte ve uyuşmazlıkları düzenleyen ilave hükümlere Antlaşmanın çeşitli maddelerinde yer verilmektedir (Chalker, 2006).

Transit (Nakil) uyuşmazlıkları. Antlaşma transit uyuşmazlıklarında özel uzlaştırma usulünü getirmektedir (madde 7/7).

Antlaşma madde 7/6'ya göre, transit devletleri, kendi alanlarından enerji materyalleri ve ürünlerinin geçişinden kaynaklanan uyuşmazlık durumunda madde 7/7'de yer alan uyuşmazlık çözüm usulleri sonuçlanmadan, söz konusu hususun özel olarak sözleşmede veya transiti düzenleyen diğer bir anlaşmada yer alması ya da uzlaştırıcının kararına göre izin verilmesi durumları hariç, enerji materyalleri ve ürünlerinin geçişini durduramayacak veya azaltamayacak, kendi kontrolünde olan bir kuruluşun durdurmasına izin vermeyecek veya kendi yetki alanındaki bir kuruluştan durdurmayı veya azaltmayı talep etmeyecektir.

Ticari uyuşmazlıklar. Madde 29 ve Ek D, Dünya Ticaret Örgütü modelini izleyerek, taraflardan en az birinin Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmadığı Enerji Şartı üyesi devletler arasındaki ticari uyuşmazlıkları düzenleyen mekanizmayı içermektedir ("The Energy Charter Treaty", 2002).

Rekabet ve çevre konuları. Rekabet (madde 6) ve çevre (madde 19) konuları ile ilgili uyuşmazlıklarda Antlaşma; rekabet durumunda iki taraflı, çevre korunmasında çok taraflı bağlayıcı olmayan danışma mekanizmaları (consultation) sağlamaktadır. Rekabete ilişkin 6'ncı maddenin yorumlanmasından veya uygulanmasından kaynaklanacak uyuşmazlıkların çözümü madde 6/5'te ve madde 27/1'de (uyuşmazlığın çözümünde diplomatik kanalların kullanılması) belirtilen prosedürler çerçevesinde ele alınacaktır (madde 6/7).

Antlaşmanın beşinci bölümünde iki tür uyuşmazlık ele alınmaktadır. Bunlar; yatırımcı ve Enerji Şartı Antlaşması tarafı üye arasındaki uyuşmazlık ve iki sözleşmeciler arasındaki uyuşmazlıktır.

Antlaşma tarafları arasındaki uyuşmazlıklar. Antlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin uyuşmazlıklarda tahkim usulünü 27'nci madde düzenlemektedir (rekabet ve çevre konuları hariç).

Yatırımcı ve ev sahibi devlet arasındaki uyuşmazlıklar. 26'ncı madde, Antlaşmanın yatırım hükümlerinin ihlal edildiğinin iddia edilmesi halinde yatırımcıların ev sahibi devleti uluslararası tahkime götürme imkanını sağlamaktadır. Antlaşmanın yatırıma ilişkin hükümleri yukarıda değinildiği gibi, üçüncü bölümde yer almakta, dördüncü bölümde yer alan 26'nci madde ev sahibi devlet ile diğer sözleşme tarafı yatırımcısı arasındaki uyuşmazlıklara ilişkin düzenleme getirmektedir.

Enerji Şartı Antlaşması, ilk aşamada zorunlu olarak "uzlaştırma" getirmektedir. Buradan sonuç alınamaması halinde yatırımcı, uyuşmazlığın

çözümü için yerel mahkemeye veya uluslararası tahkime gitmeyi tercih edebilir. Buna göre, bir uyuşmazlık çıktığında ilk olarak sorunun dostça çözümlenmesi denenmelidir. Eğer dostça çözümün talep edilmesinden itibaren üç ay geçmiş ve uyuşmazlık çözüme kavuşmamışsa yatırımcı, konuyu uyuşmazlığın tarafı olan devletin yargı organına veya uluslararası tahkim veya uzlaştırmaya sunabilir (Chalker, 2006). Hakem kararı kesin ve uyuşmazlığın taraflarını bağlayıcıdır (madde 26/8).

Enerji Şartı Antlaşması Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü

İki taraflı yatırım antlaşmaları ve çok taraflı yatırım antlaşmaları incelendiğinde ev sahibi devlet ile yabancı yatırımcı arasındaki uyuşmazlıkların çözüm usulü bakımından tahkimin tercih edildiği görülmektedir.

Enerji Şartı Antlaşmasının ayırt edici özelliği olarak, yatırımcının, yükümlülüğünü yerine getirmeyen devlete karşı uluslararası tahkime başvurulabilmesi gösterilmektedir (Bamberger vd., 2000).

Yatırım uyuşmazlıklarında uluslararası ticari tahkimin uygulanması hem yatırımcıya hem de ev sahibi devlete cazip gelmektedir. Devletler açısından bakıldığında, yatırımcının yatırım yapma isteğinin artması ile ev sahibi devlette doğrudan yabancı yatırım imkanlarında daha fazla rekabet yaratılmaktadır (Coop ve Ribeiro, 2005). Yabancı sermayeyi çekmek bakımından, devlet ve yabancı yatırımcı arasındaki uyuşmazlıkların çözümünün kolaylaştırılması yabancı yatırımların gelmesini teşvik etmektedir (Yılmaz, 2004).

Tahkim yolunun devlet mahkemelerine kıyasla belirli avantajlarının bulunması uyuşmazlıklarda çözüm yöntemi olarak tercih edilmesinde rol oynamaktadır. Bu avantajlar ayrıntıya girmeden genel olarak, tahkimin hızlı ve etkili olması, hakemlerin konusunda uzman olması, yargılamada gizlilik, hakem kararlarının icra edilebilirliği, şeklinde özetlenebilir (Yılmaz, 2004).

Uluslararası tahkim, ad hoc tahkim ya da kurumsal tahkim şeklinde olabilir. Ad hoc tahkim, söz konusu uyuşmazlık için taraflarca özel olarak oluşturulmuş ya da belirli tahkim kurallarına göre oluşturulan tahkimdir. Kurumsal tahkimde, tahkim yerleşik bir tahkim kurumunun kuralları ve idaresinde gerçekleşir (Yılmaz, 2004).

Uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümüne ilişkin olarak Enerji Şartı Antlaşmasının 26 ve 27'nci maddelerindeki düzenlemeler incelendiğinde; 26'nci madde, yatırımcı ve taraf devlet arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü; 27'nci madde antlaşma tarafları arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü düzenlemektedir.¹⁶ Antlaşmanın 28'inci maddesi ise çözüm usullerine başvuruya sınırlama koymaktadır.

---

¹⁶ Enerji Şartı Antlaşması ile ilgili dava örnekleri için bkz. Plama Consortium Limited v. Republic of Bulgaria, (ICSID Case no ARB/03/24); Petrobart v. Kirgiz

Enerji Şartı Antlaşması

Yatırımcı ve Taraf Devlet Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümü (Madde 26)

Antlaşmanın 26'ncı maddesi, sadece üçüncü bölümdeki uyuşmazlıklara ilişkindir. Diğer bir ifadeyle bu hüküm, sözleşmecinin tarafın üçüncü bölümdeki yükümlülüklerini ihlal ettiği iddiasını içeren uyuşmazlıklarda uygulanacaktır.

Antlaşmanın 26'ncı maddesi, devletin yatırımcıya olan yükümlülüğünü ihlal etmesi nedeniyle zarara uğradığını iddia eden bireysel yatırımcıya kendi adına yabancı devlete karşı tahkim yolunu başlatma imkanı vermektedir. 26'ncı madde uyarınca yatırım uyuşmazlıklarında tahkime gidilmesi Antlaşmanın III. bölümünde düzenlenen yatırımcılara uygulanması gereken muamele yükümlülüğünün ihlal edilmesi durumunda mümkündür.

Antlaşmanın 26'ncı maddesine göre, dostça çözülemeyen uyuşmazlıklarda, sözleşmecinin devletin üçüncü bölüme göre yükümlülüğünü ihlal ettiğini iddia eden yatırımcı uyuşmazlığı;

- Ulusal mahkemeye veya idari mahkemeye,
- Önceden kabul edilen diğer bir mahkemeye,
- Antlaşmada düzenlenen tahkime götürülebilir.

Antlaşmada transit, rekabet hukuku, çevre, ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri (Trim's-Trade Related Measures) gibi alanlarda başka yükümlülükler de bulunmakla birlikte, bunlar 26'ncı madde kapsamında kabul edilmez, bazı durumlarda 27'nci madde kapsamında değerlendirilebilir (Wälde, 2004).

Enerji Şartı Antlaşması madde 26/3-a'ya göre, her bir sözleşmecinin taraf uyuşmazlığın uluslararası tahkime sunulmasına "şartsız olarak" onay verir.

Enerji Şartı Antlaşması madde 26/3-b'de, taraf devletlere belirli hallerde onayı şarta bağlama imkanı saklı tutulmuştur¹⁷. Eğer yatırımcı uyuşmazlığın çözümü için uyuşmazlığa düştüğü Antlaşma tarafının yerel mahkemelerine ya da idari makamlarına başvurmuş ya da uyuşmazlığı önceden anlaşılabilir herhangi bir uyuşmazlık çözüm mercisine götürmüşse madde 23/3-a'daki onay şartsız olarak kabul edilmeyecektir (Yılmaz, 2004).

Eğer yatırımcı uyuşmazlığı tahkime götürmeyi seçiyorsa üç ihtimal bulunmaktadır¹⁸:

Republic case (Stokholm Tahkim); Nykomb Synergetic v. Republic of Latvia; Yukos Oil; Libananco vs. Republic of Turkey.

¹⁷ "Yatırımcının önceden madde 26/2 (a) ve (b) uyarınca uyuşmazlık çözümüne başvurması durumunda, EK ID'de adı geçen Antlaşma Tarafları, yukarıda belirtilen koşulsuz izni vermezler" (madde 26/3-c).

¹⁸ Bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 26.

Pınar Baklacı ve Esen Akıntürk

-1965 Washington Sözleşmesine uygun olarak ICSID tahkimi¹⁹. Yatırımcının ülkesi veya ev sahibi devletin veya her ikisinin de Washington Sözleşmesine taraf olmaması halinde, ICSID İlave Hizmet Kuralları'na (ICSID Additional Facility Rules) göre tahkim;

-UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Laws) Tahkim kuralları. UNCITRAL Tahkim kurallarına göre oluşturulan tek hakem veya ad hoc hakem mahkemesi söz konusu olur veya;

- Kurumsal tahkim olarak Stokholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce-SCC)²⁰.

Görüldüğü gibi uyuşmazlığın çözüm yöntemi olarak ICSID, UNCITRAL veya SCC tahkimlerini seçme imkanı verilerek yatırımcıya tercih imkanı sunulmaktadır.

Uluslararası hakem kararları bağlayıcı ve kesindir. Her bir taraf devlet bu kararların icra edilmesini sağlamakla yükümlüdür²¹.

Enerji Şartı Antlaşmasının 26/3-c ve 27/2 maddeleri uyarınca EK IA'da yer alan taraflar bir yatırımcının veya Antlaşma tarafının madde 10/1'in son cümlesi²² ile ilgili bir uyuşmazlığı uluslararası tahkime götürmesine izin vermemektedir.

Antlaşma Tarafları Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümü (Madde 27)

Devletler arası tahkim Enerji Şartı Antlaşmasının uygulanması veya yorumuna ilişkin uyuşmazlıkların, taraflarca başka türlü kararlaştırılmadıkça, ad hoc tahkim yoluyla çözümlenmesini sağlamaktadır. Antlaşmanın 26'ncı maddesinden farklı olarak 27'nci madde, Antlaşmanın üçüncü bölümünden doğan yatırım uyuşmazlıkları ile sınırlı değildir.

Sözleşmeci taraflar devletlerarası uyuşmazlıkları öncelikle diplomatik yollarla çözmeye çaba sarfetmelidir. Eğer uyuşmazlık makul süre içerisinde çözümlenemezse taraflardan biri uyuşmazlığı tahkime götürebilir.

---

¹⁹ ICSID Sözleşmesi ya da Washington Sözleşmesi olarak geçen Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesine ilişkin Sözleşme (*The Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States*) 18 Mart 1965 tarihinde imzaya açılmış ve 14 Ekim 1966 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ICSID tahkim usulünde uyuşmazlığın yatırımlardan kaynaklanması ve taraflardan birinin Sözleşme tarafı ev sahibi devlet, diğer tarafın ise Sözleşmeye taraf olan başka bir devlet vatandaşı yatırımcı olması gerekmektedir (Yılmaz, 2004).

²⁰ Stokholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü tahkim kuralları, Bkz. <http://www.sccinstitute.com/uk/Home/>.

²¹ Enerji Şartı Antlaşması madde 26/8.

²² Madde 10/1 son cümle şöyledir: "Her Antlaşma Tarafı, diğer bir Antlaşma Tarafı yatırımcısı veya yatırımcısının bir yatırımı ile taahhüt etmiş olduğu yükümlülükleri yerine getirecektir."

Enerji Şartı Antlaşması

ENERJİ ŞARTI ANTLAŞMASI MADDE 45 GEÇİCİ UYGULAMALAR (PROVISIONAL APPLICATION)

Enerji Şartı Antlaşmasının uygulanmasına ilişkin olarak Antlaşmanın 45'nci maddesi geçici uygulamalara (provisional application) imkan vermektedir²³.

"Anlaşmayı imzalayan taraflar, Madde 44 uyarınca Anlaşmayı yürürlüğe koyma işlemini askıya almış olan bir Anlaşma Tarafının, bu Anlaşmayı geçici olarak uygulamaya koyabilmesi için, geçici uygulamaların kendi anayasası, kanunları ve düzenlemeleri ile tutarlı olması gerektiği konusunda fikir birliğine varırlar" (madde 45/1).

Antlaşma madde 45/2 (a)'ya göre,

"Paragraf (1)'de yer alan hükümlere rağmen, imzalayan taraflar Anlaşmanın imza aşamasında Depozitör'e gönderecekleri bir deklarasyonla geçici uygulamaları kabul etmeyeceklerini beyan edebilirler. Paragraf (1)'de sözü edilen yükümlülük, bu tür bir deklarasyon yayınlayan Anlaşma Tarafına uygulanmayacaktır. İmzalayan taraflardan biri, yazılı olarak Depozitör'e bildirerek söz konusu deklarasyonu geri çekebilir."

Antlaşma madde 45/2 (b)'ye göre,

"Altparagraf (a) uyarınca, deklarasyon yayınlayan imzalayan taraflardan biri veya anılan imzalayan tarafın Yatırımcısı paragraf 1 kapsamındaki geçici uygulamaların avantajlarından yararlanmaya yönelik talepte bulunamaz."

Enerji Şartı Antlaşmasının geçici uygulanmasının birçok belirsizliği içerdiği ifade edilmektedir (Bamberger vd., 2002).

GENEL DEĞERLENDİRME

Sınır aşan enerji işbirliğinde çok taraflı hukuki yapıyı oluşturan Enerji Şartı Antlaşmasında enerji sektöründe, yatırım, ticaret, transit, rekabet ve çevreyi ilgilendiren konular düzenlenmektedir. Antlaşma, ayrıca enerji verimliliği konusu ile ilgilenmekte ve uyuşmazlıkların çözüm yollarına ilişkin hükümler de içermektedir. Bu bakımdan Enerji Şartı

---

²³ 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 25/1'e göre, "Bir andlaşma veya bir andlaşmanın bir bölümü, a.andlaşmanın kendisi öngörürse veya b.görüşmeci devletler başka bir tarzda böyle mutabık kalırlarsa, andlaşma yürürlüğe girinceye kadar geçici olarak uygulanır." (Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin Türkçe metni, Gündüz, 1998)

Pınar Baklacı ve Esen Akıntürk

Antlaşması enerji işbirliğinin çeşitli yönlerini içeren (ticaret, yatırım, transit, enerji verimliliği, uyuşmazlıkların çözüm yolları) kapsamlı bir antlaşmadır. Antlaşma uluslararası enerji işbirliğini teşvik etmeyi ve kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Antlaşmada sürdürülebilir kalkınma ve ulusal kaynaklar üzerinde devlet egemenliği ilkelerine saygı gösterilirken enerji arzı güvenliğinin gelişmesine yardımcı olmaya çalışılmaktadır.

Enerji Şartı Antlaşması ile hedeflenenler şu başlıklar altında sıralanmaktadır: Sürdürülebilir kalkınma ve enerji kaynakları üzerindeki egemenlik ilkelerine uyarak daha açık ve rekabetçi enerji piyasasının işlemesi ile enerji güvenliğini sağlamak; ulusal muamele (*national treatment*) veya en çok gözetilen ulus kaydı (*most favoured nation treatment*) ilkelerine dayalı olarak yatırımcıyı korumak; yatırımcıyı ticari olmayan risklere karşı korumak; Dünya Ticaret Örgütü kurallarına dayanan enerji materyallerinde, ürünlerinde, enerji ile ilgili diğer ekipmanlarda ayrımcı olmayan şartlarda ticaret; taraf devletler arasındaki ve yatırımcılar ve ev sahibi devletler arasındaki uyuşmazlıkları çözmek; enerji verimliliğini desteklemek ve enerji üretim ve kullanımının çevresel etkilerini en alt düzeye indirmeye çalışmak.

KAYNAKÇA

- Bamberger, C., Linehan J. ve Waelde, T. (2000). The Energy Charter Treaty in 2000: in a New Phase. İndirilme Tarihi: 5 Mart 2007, WWW:Web: http://pesd.stanford.edu/docs/misc_papers/Charter.pdf.
- Chalker, J. (2006). Making the investment provisions of the Energy Charter Treaty sustainable development friendly. International Environmental Agreements. Politics, Law and Economics, 6(4), 435-458.
- Coop, G. ve Ribeiro, C. (2005). Dispute Settlement mechanisms under the Energy Charter Treaty. İndirilme Tarihi: 22 Şubat 2007, WWW: Web: http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/Conferences/20_Oct_2005/Coop_-_Ribeiro.pdf.
- Demir, E. (2003). Enerji Şartı Anlaşması. Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 8, 29-36. İndirilme Tarihi: 24 Şubat 2007, WWW:Web: http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/Yayinlar/DisisleriBakanligiYayinlari/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi8/ENERJİ+ŞARTI+ANLAŞMASI.htm.
- Gündüz, A. (1998). Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Sussman, E. (2006). The Energy Charter Treaty Affords Investor Protections and Right to Arbitration. İndirilme Tarihi: 4 Mart 2007, WWW:Web: <http://www.eba-net.org/adrblog/wp-content/uploads/2007/01/energy-charter-treaty-pdf-10-06.pdf>.
- The Energy Charter Treaty a Reader's Guide. (2002). Energy Charter Publication. İndirilme Tarihi: 22 Şubat 2007, WWW:Web:

Enerji Şartı Antlaşması

http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/document1158668628.pdf#page=19.

- The Energy Charter Treaty and Related Documents, A Legal Framework for International Energy Cooperation. (September, 2004). Energy Charter Secretariat. İndirilme Tarihi: 22 Şubat 2007, WWW:Web: http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/EN.pdf
- Tucker, A. E. L. (1998). The Energy Charter Treaty and 'Compulsory' International State/Investor Arbitration. *Leiden Journal of International Law*, 11, 513-526.
- Yılmaz, İ. (2004). Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.
- Wälde, T. W. (2004). Investment Arbitration under the Energy Charter Treaty: An Overview of Key Issues. *Transnational Dispute Management*. İndirilme Tarihi: 4 Mart 2007, WWW:Web: <http://www.transnational-dispute-management.com/samples/freearticles/tv1-2-article224b.htm>.
- http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Public_ratification_ECT.pdf. (İndirilme Tarihi: 12 Mart 2007)
- <http://www.encharter.org/index.php?id=61> (İndirilme Tarihi: 12 Mart 2007)
- http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Public_ratification_TA.pdf (İndirilme Tarihi: 12 Mart 2007)
- <http://www.encharter.org/index.php?id=28> (İndirilme Tarihi: 12 Mart 2007)